

Ruslana SPRÂNCEANU

EVOLUȚIA MUZICII PENTRU PIAN ÎN BASARABIA (secolul al XIX-lea – primele decenii ale secolului al XX-lea)

Secolul al XIX-lea a fost o perioadă importantă în evoluția istorică a culturii și artei din Moldova. Mișcările naționale din țările Europei de Vest au avut un impact direct asupra realizării idealurilor naționale ale independenței. Se face simțită tendința de eliminare a influenței muzicii orientale și de înlocuire a unor practici anacronice cu muzica germană, italiană, franceză.

În casele boierești din Moldova se organizau petreceri cu muzică și dans, frecventate de oameni care proveneau din categorii sociale mai bogate, aceștia începuseră să înlocuiască veșmintele orientale cu cele apusene. În mai multe documente din epocă sunt menționate diferite formații muzicale de tip occidental, care interpretau muzică de salon: menuetul, poloneza, mazurca, valsul. Drept mărturie ale acestei „perioade de tranziție” servesc culegerile de cântece¹, în care pot fi întâlnite fie piese de tip occidental, fie compoziții ce denotă vizibile influențe orientale, fie melodii de proveniență ambiguă. Cântecele care prezintă influențe occidentale sunt scrise în moduri diatonice, au ritmul binar sau ternar și sunt structurate în formă de lied (cuplet-refren).

Cele de tip oriental sunt concepute „cromatic” și conțin numeroase ornamentații, melisme. Melodiile de proveniență ambiguă prezintă un amestec de elemente occidentale și orientale.

O colecție deosebit de utilă pentru cunoașterea folclorului nostru și a transcrierilor lui pentru pian a fost realizată la începutul celui de-al patrulea deceniu al secolului al XIX-lea, de François Rouschitzki care publică, în anul 1834, la Tipografia Albinei din Iași culegerea **Musique orientale. 42 chansons et danses moldaves, valaques, grecs et turcs, traduits arranges et dédiés a son excellence monsieur de Kisseleff.**

Dintre cele 40 de piese, 36 sunt moldovenești și valahe și doar 2 grecești și 2 turcești, titlurile acestora fiind *Arie grecească*, *Sonata ou pestref turque*, *Cântec grec*, *Cântec turcesc*, ceea ce denotă nu doar preferința autorului pentru muzica românească, ci și preponderența acesteia față de muzica orientală.

Chiar dacă, în general, acompaniamentul pianistic al melodiilor se reduce la formula ritmică:

pot fi evidențiate totuși câteva piese în care se manifestă și tendința de a profila acest acompaniament mai individualizat (prin acorduri, contrapunctări).

La dezvoltarea ulterioară a muzicii pentru pian a contribuit și *Carol Miculi* (1821-1897), compozitor, pianist, dirijor, muzicolog, elevul compozitorilor Franz Kolberg și

Frédéric Chopin, redactorul muzical al creației lui Frédéric Chopin. În activitatea artistică a lui Miculi a prevalat latura interpretativă, muzicianul bucovinean reprezentând o figură notorie în arta pianistică europeană din a doua jumătate a secolului al XIX-lea.

În anii 1848-1858, Carol Miculi a întreprins numeroase turnee într-un șir de țări europene, confirmându-și virtuțile de iscusit interpret al operei lui Chopin. El introduce în programele sale de concert prelucrări folclorice, interpretându-le și la numeroasele serate muzicale. Contribuția lui Miculi la valorificarea propriilor prelucrări de folclor este deosebit de importantă, el fiind primul muzicolog care înalță muzica populară la nivelul muzicii culte, introducând-o în circuitul european.

Cele patru caiete de melodii populare alcătuite de Carol Miculi conțin 48 de melodii dedicate, după moda vremii, unor persoane de sex feminin care proveneau din rândurile marilor familii de boieri. În această colecție Carol Miculi include melodii variate ca gen: doine, hore și chiar cântece de proveniență cultă, care au în comun o notă de voioșie ca efect al prelucrării, muzicianul păstrând însă autenticitatea fiecărei melodii în parte.

În comparație cu alte culegeri (Rouschitzki), armonizarea nu are nimic comun la Miculi cu stilul lăutăresc melismatic și bogat ornamentat. În general, limbajul armonic folosit de Miculi este foarte nuanțat. În armonizarea ariilor și jocurilor ce alcătuiesc colecția, muzicianul nu se limitează la treptele principale ale tonalităților, în comparație cu

compozitorii contemporani lui, ci apelează foarte des și la treptele secundare pe care le alternează sau le combină în acorduri de septimă, de dominantă și de nonă, ceea ce creează o mare varietate sonoră. Uneori el folosește în bas note ținute, veritabile pedale, caracteristice acompaniamentului practicat de formațiile populare și cunoscut sub numele de țitură.

În ansamblul componisticii naționale din secolul al XIX-lea, lucrările instrumentale de cameră ale lui Carol Miculi, în special cele pentru pian, denotă un nivel superior al scriiturii, mai ales în comparație cu lucrările analoage ale colegilor săi. Ca inspirație, limbaj, armonie, colorit instrumental, factură etc. compozițiile sale se înscriu în tiparele stilului romantic.

Un alt compozitor care a influențat muzica cultă din arealul românesc este *Ciprian Porumbescu* (1853-1883), personalitate reprezentativă pentru cultura muzicală națională. Compozitor, poet și interpret, militant pentru o artă muzicală inspirată din cântecul popular, Porumbescu era convins că la sfârșitul secolului al XIX-lea creația muzicală națională trebuie să se înnoiască pe baza folclorului. Opera sa confirmă justetea ideilor și perspicacitatea vederilor sale.

Influența muzicii apusene și a celei populare reprezintă coordonate ale compozițiilor pentru pian de Ciprian Porumbescu, ele se întretaie, se suprapun și se împletesc permanent, până la *Rapsodia română* – compoziție în care melodia populară este prelucrată în mod creator. Compozitorul și-a întemeiat

opera pe realitatea muzicală a vremii sale – jocul și cântecul popular, inclusiv al lăutarilor din Stupca, și pe lucrările și culegerile de folclor ale antecesorilor săi.

Unul dintre reprezentanții culturii muzicale ieșene din jumătatea a doua a secolului al XIX-lea, începutul secolului al XX-lea este *Gavriil Musicescu* (1847-1903), compozitor, muzicolog, folclorist, dirijor și pedagog. Gavriil Musicescu, ca și Carol Miculi, Ciprian Porumbescu, a contribuit la dezvoltarea muzicii profesioniste din Moldova. El a acordat o atenție deosebită folclorului muzical, menționând, insistent, importanța muzicii populare.

În anul 1885 Musicescu publică în revista *Arta* articolul *Naționalism sau cântece populare*, în care pledează pentru necesitatea propagării cântecului popular. În același număr al revistei apar primele trei prelucrări ale melodiilor populare: *Văleanca*, *Vine știuca de la baltă* și *Moșulică*, armonizate prin utilizarea modurilor muzicii populare și aranjate pentru pian. Partea melodică este imprimată cu caractere mai mari, iar cea de acompaniament armonic – cu unele mai mici.

În anul 1903, în paginile revistei *Arta*, au mai apărut patru melodii populare în armonizarea lui Musicescu: cunoscutul joc de nuntă *Corăbiereasca*, *De te-ar prinde neica-n crâng*, *Arde-mă, frige-mă* și *Răsai lună*. La fiecare dintre acestea, ca și la cele trei publicate anterior, Musicescu indică sursa concretă.

Meritul acestui compozitor constă în faptul că, prin prelucrările melodiilor populare, a atras atenția melomanilor asupra folclorului

muzical. El a îmbogățit mijloacele de expresie ale limbajului muzical existent în acea vreme, mai ales din punct de vedere melodic, modal și ritmic, lărgind în același timp și spectrul armonic; a fost primul compozitor român care a reușit să descifreze și să valorifice potențele armonice latente din cântecul popular monodic.

În perioada interbelică, în Basarabia a activat o pleiadă de compozitori printre care trebuie menționați în primul rând Ștefan Neaga, Eugeniu Coca, Mihail Berezovschi, Aleksandr Iacovlev, Veaceslav Bulăciiov, Vasilii Onofrei, Ivan Bazilevschi, Gheorghe Borș și Constantin Romanov.

Până în anul 1920 compozitorii autohtoni se limitau în domeniul muzicii pentru pian doar la realizarea unor simple prelucrări de melodii populare și a unor miniaturi programatice. Primele miniaturi pentru pian au fost semnate în Basarabia de Constantin Romanov, Aleksandr Iacovlev, Ștefan Neaga. Predilecția compozitorilor pentru acest gen se explică prin prestigiul pe care îl avea în practica muzicală.

Un rol central în evoluția muzicii profesioniste din Moldova în perioada interbelică și în primii ani postbelici îl are compozitorul, pianistul, dirijorul și profesorul Ștefan Neaga. Pe parcursul întregii sale activități, Ștefan Neaga a abordat diverse genuri: muzica simfonică, de cameră, corală, vocală etc. El a fost primul compozitor basarabean care a promovat genul oratorului și al cantatei. Un loc aparte în creația sa îl ocupă miniatura pentru pian. Ștefan Neaga a compus unspreze-

ce miniaturi pentru pian, două dintre care au fost redescoperite recent și se păstrează la Biblioteca Academiei Române: *Ragtime (danse nouvelle pour piano)* și *Valse rose (pour piano)*².

Până nu demult întreaga activitate a lui Ștefan Neaga a fost interpretată inadecvat, în special perioadele bucureșteană și pariziană. Totuși anume în perioadele respective și-a perfecționat compozitorul măiestria, inclusiv cea de interpret. Activând în aceeași perioadă cu iluștrii compozitori Stravinski, Schönberg, Bartók, Enescu ș.a., Ștefan Neaga a fost unicul compozitor din Basarabia care a asimilat anumite curente, tendințe stilistice din muzica contemporană. Nu ne referim doar la romantismul târziu și la impresionism, ci și la alte tendințe, postimpresioniste.

Putem conchide că miniaturile pentru pian ale lui Ștefan Neaga au avut o mare influență asupra evoluției muzicii pentru pian în Moldova, iar descoperirea miniaturilor scrise la Paris și București oferă posibilitatea de a studia și de a interpreta adecvat creația componistică, în special miniaturile pentru pian ale acestui celebru muzician.

Mai puțin semnificative au fost valsurile pentru pian, compuse de Constantin Zlatov în anii '20-'30. O analiză mai detaliată a acestora permite formularea concluziei că în cadrul lor a fost utilizat arsenalul mijloacelor expresive folosite anterior de celebrii compozitori Frédéric Chopin, Ferencz Liszt, Johann Strauss, Piotr Ceaikovski ș.a. Deși Constantin Zlatov a multiplicat anumite elemente ale structurii interioa-

re și exterioare ale genului de vals, lucrările lui nu trebuie neglijate, ele reprezentând primele modele de acest gen în Basarabia.

Astfel, se conturează următoarea concluzie: muzica pentru pian în Basarabia s-a format pe baza a două surse. Primordiale erau folclorul și arta lăutărească, iar cea de-a doua a fost muzica europeană cultă, clasică și romantică. Jumătatea a doua a secolului al XIX-lea – prima jumătate a secolului al XX-lea reprezintă o perioadă fundamentală definitorie pentru procesul de dezvoltare a muzicii pentru pian din Basarabia. Anume în această perioadă se pune baza genului de miniatură care a fost valorificat ulterior în creația compozitorilor din Republica Moldova.

Lucrările cercetate ne permit să conchidem că primele încercări componistice în domeniul muzicii pentru pian în Basarabia n-au putut constitui culmi ale evoluției genului, ele având mai multe carențe atât sub aspect artistic, cât și la nivelul formei și mijloacelor de expresie. Ca orice alt fenomen artistic complex, evoluția creației pianistice locale a avut o traiectorie spinoasă, dar unele succese ale acestora au constituit un exemplu pozitiv pentru generațiile viitoare ale compozitorilor din Moldova.

REFERINȚE

1. Cotlearov, B., *Lăutarii moldoveni și arta lor*, Chișinău, 1966.
2. Păcuraru, I., *Considerații asupra activității lui Șt. Neaga din perioada interbelică // Cercetări de muzicologie*, Chișinău, Știința, 1998, p. 88.